

**A TUDOMÁNYNAK
GAZDAG ÁGAI...**

TANULMÁNYOK
BENKŐ ELEK
HETVENEDIK
SZÜLETÉSNAPJÁRA

**ABUNDANT LINES
OF THE SCIENCE
ITSELF...**

STUDIES IN HONOUR OF
ELEK BENKŐ
ON HIS SEVENTIETH
BIRTHDAY

SZERKESZTETTE / EDITORS
KOVÁCS GYÖNGYI – ZATYKÓ CSILLA

HUN-REN BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
RÉGÉSZETI INTÉZET

INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY
HUN-REN RESEARCH CENTRE FOR THE HUMANITIES

A TUDOMÁNYNAK GAZDAG ÁGAI...

ABUNDANT LINES OF THE SCIENCE ITSELF...

„A tudománynak gazdag ágai
Egy organizmus sok külön vonása,
Együtt igéző csak.”
(Madách Imre: *Az ember tragédiája*, XII. szín)

“Abundant lines of the science itself
Are different traits of one system only,
They're charming together.”
(Imre Madách: *Tragedy of the Man*, twelfth scene
Translated from Hungarian by Ottó Tomschey)

(© MTA, Szigeti Tamás)

Beuó Elol.

A TUDOMÁNYNAK GAZDAG ÁGAI...

TANULMÁNYOK
BENKŐ ELEK
HETVENEDIK SZÜLETÉSNAPJÁRA

ABUNDANT LINES OF THE SCIENCE ITSELF...

STUDIES IN HONOUR OF
ELEK BENKŐ
ON HIS SEVENTIETH BIRTHDAY

SZERKESZTETTE / EDITORS
KOVÁCS GYÖNGYI – ZATYKÓ CSILLA

HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont Régészeti Intézet
MTA Kiváló Kutatóhely
Institute of Archaeology, HUN-REN Research Centre for the Humanities
MTA Centre of Excellence

Budapest 2024

A kiadvány a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával készült
The volume was funded by the Hungarian Academy of Sciences

Borító / Cover

Zárókő rekonstrukciós rajza (pilisi ciszterci monostor)

(Rajz: Ősi Sándor. MTA – Bölcsészettudományi Kutatóközpont Régészeti Intézet, Adattár)

Reconstruction drawing of a capstone (Pilis Cistercian monastery)

(Drawing by Sándor Ősi. MTA – Research Centre for the Humanities Institute of Archaeology, Archive)

Képfeldolgozás, képszerkesztés / Image processing and editing

VARGA ZSÓKA

Angol fordítás / English translation

CHRIS SULLIVAN

ISBN 978-615-5766-73-2

DOI 10.62150/BE70.2024

© HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont Régészeti Intézet / Institute of Archaeology,

HUN-REN Research Centre for the Humanities

© Archaeolingua Alapítvány / Archaeolingua Foundation

© Szerkesztők, szerzők, fordító / Editors, authors, translator

2024

Minden jog fenntartva.

A tanulmányokban felhasznált illusztrációkért a szerzők felelnek.

All rights reserved. The authors are responsible for the illustrations used in the studies.

ARCHAEOLOGUA

ARCHAEOLOGUA ALAPÍTVÁNY

H-1067 Budapest, Teréz krt. 13.

www.archaeolingua.hu

Borítóterv / Cover design: KASZTA MÓNI

Tipográfia és nyomdai előkészítés / Layout and desktop editing: KOVÁCS RITA

Nyomda / Printers: PRIME RATE Zrt., Budapest

TARTALOMJEGYZÉK / CONTENTS

Előszó / Foreword	9
BARTOSIEWICZ LÁSZLÓ A középkor régészeti állattanának 70 éve Magyarországon <i>Seventy years of medieval archaeozoology in Hungary</i>	11
BÁLINT CSANÁD A „kazár pénzverés” és összehasonlításai: a volgai bolgár, nyugati türk és türges pénzverés <i>‘Khazar coinage’ compared to Volga Bulgarian, West Turkic, and Türgesh coinages</i>	27
BERTA ADRIÁN – EKRIK ÁKOS – KOVÁCS BIANKA GINA Az ábrahámí ciszterci apátság roncsolásmentes régészeti kutatása <i>Nondestructive research of the Cistercian abbey of Ábrahám</i>	37
BOLLÓK ÁDÁM Késő ókori csörgők a Keletrómai Birodalom levantei tartományjaiban. Az avar kori és a magyar honfoglalás kori varázshagyomány hátteréhez <i>Late Antique closed bells in the Levantine provinces of the Eastern Roman Empire. On the magical traditions of the Avar- and Hungarian-Conquest-period populations of the Carpathian Basin</i>	67
F. ROMHÁNYI BEATRIX Kultuszok, kulturális régiók és hospesek. Avagy: miről vallanak a 14. század elején összeírt plébániatemplomok patrocíniumai <i>Cults, cultural regions, and hospites or what the patrocinia of early 14th-century parish churches tell us</i>	89
FÜLÖP RÉKA – GYŐRI-PÓRSZÁSZ ANNA – RÉVÉSZ LÁSZLÓ – RITOÓK ÁGNES 8–9. századi tárgytipusok, viseleti szokások továbbélése a Kárpát-medence 10–11. századi sírjaiban <i>Survival of 8th–9th-century artefact types and clothing practices in 10th–11th-century Carpathian Basin burials</i>	107
GÁL ERIKA Keselyűcsont a csókakői várból <i>A vulture bone from Csókakő Castle</i>	129
GERELYES IBOLYA A török hódoltság balkáni eredetű ékszeranyagának előképei az oszmán művészetben <i>Antecedents in Ottoman art of Balkan-origin jewellery found in Ottoman Hungary</i>	141
HATHÁZI GÁBOR – KOVÁCS GYÖNGYI Egy reprezentációs forma változatai – Zsigmond-kori csempés és oszmán-török szemes kályhák a csókakői várban <i>Variations on a means of display in Csókakő Castle Sigismund-era tile stoves and an Ottoman stove with concave glazed tiles</i>	157
JAKAB GUSZTÁV – CSENGERI ERZSÉBET – TIMÁR GÁBOR A középkori vízgazdálkodás tanulságai az antropocén korban <i>Lessons from medieval water management in the anthropocene era</i>	187

K. NÉMETH ANDRÁS	
Nürnbergi csengők a késő középkori Magyarországon	207
<i>Small bells from Nuremberg in Late Medieval Hungary</i>	
KOVÁCS LÁSZLÓ	
A 10. századi szállási temetőkről	219
<i>On 10th-century cemeteries in Hungary belonging to short-lived settlements</i>	
LANGÓ PÉTER – TAKÁCS MIKLÓS	
Az Árpád-kori falusi temetők feltárása, egy rokon tudományterület „hatóköre” településrégészeti nézőpontból.	
(Szempontok egy településrégészeti kézikönyv megírásához)	233
<i>The excavation of Arpadian-era village cemeteries, the ‘domain’ of a kindred discipline from the settlement archaeology perspective.</i>	
<i>(Considerations for the writing of a handbook of settlement archaeology)</i>	
LŐVEI PÁL	
Keresztábrázolások, keresztetek és tévhit	243
<i>Crosses, crusaders, and erroneous beliefs</i>	
MÉSZÁROS ORSOLYA – FÓRIZS ISTVÁN	
A visegrádi késő középkori üvegműhely (Rév u. 5.): az üvegleletanyag áttekintése és archeometriai vizsgálata	261
<i>Glass artefactes from a 15th-century glassmaking workshop at Rév utca 5. in Visegrád and their archaeometric analysis</i>	
OBORNI TERÉZ	
Báthory István bécsi diplomáciai küldetése és fogsága (1563–1567)	285
<i>Stephen Báthory’s diplomatic missions to Vienna and his imprisonment there (1563–1567)</i>	
RÁCZ BERNÁT – ROSTA SZABOLCS	
<i>Si ergo videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius?</i>	
Pétermonostora Maas-vidéki kapcsolatai	299
<i>Si ergo videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius?</i>	
<i>Pétermonostora’s links to the Meuse Valley</i>	
SARBAK GÁBOR	
Pálos harangok	323
<i>Bells in the Pauline order</i>	
SÓFALVI ANDRÁS	
Árpád-kori rotunda maradványai Nagygalambfalván	329
<i>Vestiges of the Arpadian-era rotunda in Nagygalambfalva (Porumbenii Mari, Romania)</i>	
SZŐCS PÉTER LEVENTE	
Középkori és kora újkori tűk néhány példánya Nagybányáról	341
<i>Medieval and early modern pins from Baia Mare</i>	
SZŐKE BÉLA MIKLÓS	
A Biskupija-Crkvina lelethorizontról egy zalavár-várszigeti agancsfaragvány kapcsán	357
<i>An antler carving from Zalavár-Vársziget belonging to the Biskupija-Crkvina Horizon of finds</i>	

TEREI GYÖRGY	
Újabb adatok az Árpád-kori nagyméretű veremépületek kérdéséhez	369
<i>New data relating to the Arpadian-age larger dug-out structures</i>	
VARGA MÁTÉ	
Újabb középkori zarándokjelvények Somogy megyéből	385
<i>More medieval pilgrim badges from Somogy county</i>	
VIDA TIVADAR	
A zempléni csésze Kelet és Nyugat között	397
<i>The Zemplín Cup between East and West</i>	
VIZI MÁRTA	
Az ozorai várkastély színes mázas kályhacsempéiről	417
<i>Coloured-glaze stove tiles from Ozora Castle</i>	
WEISZ BOGLÁRKA	
A vásárterek eltérő típusai a középkori Magyar Királyságban	439
<i>Differing types of marketplaces in the Kingdom of Hungary in the Middle Ages</i>	
ZSOLDOS ATTILA	
Harcok az ország közepén	455
<i>Struggles in the middle part of the realm</i>	

NÜRNBERGI CEENGŐK A KÉSŐ KÖZÉPKORI MAGYARORSZÁGON

K. Németh András

BEVEZETÉS

Székelykeresztúron az 1990-es évek legvégén egy 15–16. századi nemesi udvarház feltárása során a pince padlója alatt sok más tárgy mellett egy kis bronzcsengőt is találtak, amelynek palástját négy helyen Nürnberg címere díszíti. A kúria leletanyagának feldolgozása során Benkő Elek a magyar szakirodalomban elsőként határozta meg a tárgy funkcióját. „A nyeles misecsengőbe illesztett vagy félgömb alakúra formált erős, a csengők rázására alkalmas, drótvázra felfüggesztett, hasonló rendeltetésű kis öntvényeket a nemzetközi szakirodalom 1500 körüli keltezéssel idézi.” – írta.¹

Hasonló tárgyat a Kárpát-medencéből addig csak Lovag Zsuzsa közölte, 1999-ben, a Magyar Nemzeti Múzeum régi gyűjteményéből.² A tárgy típusra akkor figyeltem fel,³ amikor a Wosinsky Mór Múzeum gyűjteményébe az utóbbi évtized közösségi régészeti tevékenysége eredményeképpen robbanásszerűen bekerült nagy mennyiségű leletanyagból 2021-ben időszaki kiállítást rendeztünk, és a leletek válogatása során egy hasonló tárgy is felbukkant a leletek között.⁴

KATALÓGUS

1. Bugyi-MOL 3. lelőhely (Kálmán-domb) (Pest vármegye) (lelőhely-azonosító: 41243)

Leírás: a négy címerpajzs elrendezése arányos, egy-egy a függesztőfül tövében van, a másik kettő a fül nyílásainak két oldalán. A kerek mezők – főleg utóbbi kettő – kissé belelőgnak a fül alsó részébe. Minden címerpajzs heraldikailag kissé jobbra dől, a címerképek jól kidolgozottak. A palást alsó részéből kinövő nyúlványok letörtek.

A szerző régész, főmuzeológus (Wosinsky Mór Múzeum, Szekszárd; knemetha@wmmm.hu).

¹ BENKŐ 2001, 11. 44. jegyzet; BENKŐ – SZÉKELY 2008, 147. Első közlője, Székely Attila leírásában még úgy szerepel, mint „ezüstözött zörgődarab nürnbergi címerrel”. SZÉKELY 1999.

² LOVAG 1999, 107, Kat. 296, 241, 296. kép. (Ez a tárgy viszont nem került említésre a székelykeresztúri példány párhuzamaként.)

³ A tanulmányhoz többen szolgáltattak adatokat vagy segítettek a tárgyakhoz való hozzáférésben. A bugyi csengőről Rác Tibor Ákos (Ferenczy Múzeumi Centrum) baráti közlése révén van tudomásom. A Ferenczy Múzeumi Centrum fémkeresős leletanyagra vonatkozó publikációs protokolluma sajnos nem tette lehetővé e tárgy fotójának közlését. A somogyvári tárgy rajzának újraközlését Bakay Kornél engedélyezte, a publikációban megadott leletnaplósza alapján a tárgy előkeresése, amit Varga Máté (Rippl-Rónai Megyei Hatókörű Városi Múzeum) kísérelt meg, egyelőre nem sikerült. A székelykeresztúri darab közlését Sándor-Zsigmond Ibolya intézményvezető (Molnár István Múzeum) engedélyezte, a tárgy előkeresését és fotózását Vári István végezte. A pusztahencsei példányt Lückl Ervin múzeumbarát találta, fotóját Retkes Tamás (Wosinsky Mór Múzeum) készítette. Az ún. kaposvári gyűjteményben található két tárgyra Schliszka Borbála szakdolgozatában figyeltem fel, aki engedélyezte munkája felhasználását; a szakdolgozatot Mordovin Maxim (Eötvös Loránd Tudományegyetem) juttatta el hozzám. E kettő, valamint a Magyar Nemzeti Múzeumban a 19. század vége óta őrzött példány tanulmányozását Simonyi Erika, Kiss Etele és Puskás József (Magyar Nemzeti Múzeum) segítségével tette lehetővé, a tárgyak díjmentes közlését Tomka Gábor engedélyezte. Segítségüket, munkájukat ezúton is köszönöm.

⁴ A kiállításra: K. NÉMETH 2022. A kiállítás katalógusa szerkesztés alatt áll.

Átm.: 3,1 cm; m.: 2,2 cm; fül h.: 1,3 cm; anyag v.: 0,2 cm; címerek száma: 4; mezők átmérője: 1,1 cm.⁵
 Lelőkörülmények: 2020-ban Rácz Tibor Ákos Bugyitól északkeletre egy csaknem 1 km hosszú, a késő Árpád-kortól a késő középkorig lakott faluhelyet azonosított, amelynek délkeleti részét kavicsbányászattal megsemmisítették. A csengő a lelőhely közepén található, a templomnak helyet adó kiemelkedéstől északkeletre kb. 140 méterre került elő.⁶

Középkori településnév: Ráda falu. Birtokosa 1296 és 1510 között a Rádai család.⁷

Őrzési hely: Ferenczy Múzeumi Centrum, leltározatlan.⁸

2. *Pusztahencse-Templomdomb (Tolna vármegye) (lelőhely-azonosító: 41932) (1a-b. ábra)*

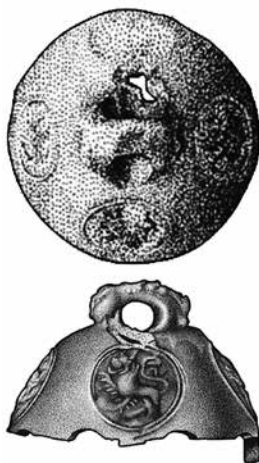
Leírás: a címerek kettős keretben, de a keret a bal oldalon egybefolyik, a jobb oldalon az egyik mezőnél pedig hármás vonallá alakul. A három címer elosztása egyenetlen, egy fél palástmezőn nincs címer. A címerpajzs jobb mezejében ábrázolt (fél) sasok a felismerhetetlenségig rosszul kidolgozottak, kopottak. A fül hengeres átmetszetű, egyenetlen felszínű, anyagkigyűrődésekkel. Két alsó, rövidebb foga ép, a többi letörött. Belső felülete rücskös, egyenetlen, közepén korrodált folt, a vasból készült nyelv felfüggesztésének lenyomata.

Átm.: 4,4 cm; m.: 3,4 cm; fül h.: 1,8 cm; fül sz.: 0,9 cm; anyag v.: 0,3 cm; címerek száma: 3; mezők átmérője: 1,5 cm; súly: 62,78 g.

Lelőkörülmények: Lückl Ervin 2000 körül találta Pusztahencse belterületének szélén, a Pozsonyi utca keleti oldalán fekvő házak kertjében húzódó faluhelyen.⁹

1a-b. ábra. Pusztahencse-Templomdomb.
 (Fotó: Retkes Tamás)
 Fig. 1a-b. Pusztahencse-Templomdomb.
 (Photograph: Tamás Retkes)

2a-b. ábra. Somogyvár-Kupavár.
 (BAKAY 2011, 508, 2177. kép nyomán)
 Fig. 2a-b. Somogyvár-Kupavár.
 (After BAKAY 2011, 508, fig. 2177)

3. ábra. Székelykeresztúr-Kriza
 János utca 23–27.
 (Fotó: Vári István)
 Fig. 3. Székelykeresztúr-Kriza
 János utca 23–27.
 (Photograph: István Vári)

⁵ Mivel nem volt lehetőségem minden példányt kézbe venni, ezért néhány tárgy esetében hiányzik egy-egy méretadat.

⁶ RÁ CZ 2020.

⁷ ENGEL 2020, 12732. cellakód.

⁸ A tárgy közöletlen.

⁹ K. NÉMETH 2015, 139–140.

Középkori településnév: Hencse falu. A 15. század legvégén a Györkönyi Piber család györkönyi uradalmának része.¹⁰

Őrzési hely: Wosinsky Mór Múzeum, leltározatlan.¹¹

3. Somogyvár-Kupavár (Somogy vármegye) (lelőhely-azonosító: 20405) (2a-b. ábra)

Leírás: a paláston négy kerek mezőben hármaskeretelésben jobbra néző, lépő helyzetű, nyitott szájú, kiöltött nyelvű, felcsapott farkú négylábú állatok, a feltáró szerint „oroszlánra hasonlító, meseszerű állatfigurák”. A négy mező elosztása egyenletes, kettő a függesztőfül tövében, a másik kettő a függesztőfül lyukai felőli oldalakon. A fül valószínűleg ovális átmetszetű, középen öntési sorjával. Egyetlen foga ép, a többi letörött.

Átm.: 3,4 cm; mezők száma: 4; mezők átmérője: 1,4 cm.

Lelőkörülmények: Bakay Kornél feltárásán került elő, a somogyvári bencés apátság templomától délre húzódó, 1523-as érmével keltezett nagy árokból, a XXI. szelvényből.¹²

Középkori településnév: Somogyvár-bencés apátság.

Őrzési hely: Rippl-Rónai Megyei Hatókörű Városi Múzeum, leletnaplószám: 6/89.¹³

4. Székelykeresztúr-Kriza János utca 23–27. (egykori Udvarhely vármegye) (3. ábra)

Leírás: a négy címerpajzs elrendezése arányos, egy-egy a függesztőfül tövében van, a másik kettő a fül nyílásainak két oldalán. A címerek körül kettős keret, a címerpajzsok heraldikailag kissé jobbra dőlnek, a címerképek jól kidolgozottak. A fül egyetlen felszínű, anyagkigyűrődésekkel. A palást alsó részéből kinövő nyúlványok letörtek. Belsejében megmaradt a vasból készült, rövid szárú, gömbölyű nyelv.

Átm.: 3,4 cm; m.: 2,5 cm; anyag v.: 0,23 cm; címerek száma: 4; mezők átmérője: 1,3 cm; súly: 25 g.

Lelőkörülmények: a város belterületén 1997 és 2000 között Székely Attila egy késő középkori nemesi udvarházat tárt fel, a csengő a pince legkésőbbi padlója alól került elő.

Középkori településnév: Keresztúr mezőváros.

Őrzési hely: Molnár István Múzeum, Székelykeresztúr, ltsz. 15740.¹⁴

5. Dél-Dunántúl 1. (4a-b. ábra)

Leírás: a címerek egyszeres, sima keretben. A négy címerpajzs elrendezése arányos, egy-egy a függesztőfül tövében van, a másik kettő a fül nyílásainak két oldalán. A címerpajzsok egy kivételével nagyjából egyenesen állnak, egy heraldikailag jobban balra dől, a címerképek viszonylag jól kidolgozottak. A fül rosszul öntött, gerincén tarajszerű sorjacsomók, egyik tövében korrodált folt. A palást alsó részéből kinövő nyúlványok letörtek. Két egymás melletti és egy velük szemközti fül alja egyenes, valószínűleg ilyen rövidre készültek. Belső felülete kissé egyenetlen, az ütőnek nincs nyoma.

Átm.: 3 cm; m.: 2,2 cm; fül h.: 1,4 cm; fül sz.: 1,1 cm; anyag v.: 0,25 cm; címerek száma: 4; mezők átmérője: 1,2 cm.

Lelőkörülmények és középkori településnév: ismeretlen.

Őrzési hely: Magyar Nemzeti Múzeum „kaposvári anyag”, leltározatlan.¹⁵

6. Dél-Dunántúl 2. (5. ábra)

Leírás: csengőpalást nagyjából negyedrészenek töredéke, egy csaknem teljes címeres mezővel, valamint egy másik negyedének töredékével. A címerek kettős keretben, egyenesen állnak, a címerképek jól kidolgozottak. A fül hiányzik. A palást alján egyetlen, 0,7 cm hosszú nyúlvány maradt meg, töréssel, mellette egy rövid fül töredéke, töréssel. Belső felülete sima, harmadrészen korróziótól származó barna folt. Anyaga világosszürke, erősen ónos.

¹⁰ ENGEL 2020, 15920. cellakód (Nagyhencse).

¹¹ A tárgy közöletlen.

¹² BAKAY 2011, 507, 509–510.

¹³ BAKAY 2011, 508, 2177. kép, 510.

¹⁴ BENKŐ – SZÉKELY 2008, 144, 147, 148, 40. kép 1.

¹⁵ SCHLISZKA 2017, 106, Kat. G.205, XVII. t. G.205.

4a-b. ábra. Dél-Dunántúl 1.
(Magyar Nemzeti Múzeum
„kaposvári anyag”; fotó:
K. Németh András)

Fig. 4a–b. Southern
Transdanubia 1. (Hungarian
National Museum, ‘Kaposvár
material’; photograph:
András K. Németh)

5. ábra. Dél-Dunántúl 2.
(Magyar Nemzeti Múzeum
„kaposvári anyag”; fotó:
K. Németh András)

Fig. 5. Southern
Transdanubia 2. (Hungarian
National Museum, ‘Kaposvár
material’; photograph: András
K. Németh)

6a-b. ábra. Ismeretlen lelőhely.
(Magyar Nemzeti Múzeum
Középkori Ötvösgyűjtemény,
ltsz. 61.2189.C.; fotó: K. Németh
András)

Fig. 6a–b. Provenance unknown
(Hungarian National Museum,
Collection of Medieval
Goldsmith’s Work, inv. no.
61.2189.C.; photograph: András
K. Németh)

Legnagyobb méret: 2,8 × 2,2 cm; anyag v.: 0,2 cm; címerek száma: 2 (eredetileg valószínűleg: 4);
mezők átmérője: 1,4 cm.

Lelőkörülmények és középkori településnév: ismeretlen.

Órzási hely: Magyar Nemzeti Múzeum „kaposvári anyag”, leltározatlan.¹⁶

7. Ismeretlen lelőhely (6a-b. ábra)

Leírás: a címerek kettős keretben, jól kidolgozottak, heraldikailag kissé jobbra dőlnek. A négy címer elosztása egyenletes. A fül felfelé keskenyedek, egyenetlen felszínű, anyagkigyűrődésekkel, a tövében egyik oldalon sorjaszerű, oldalt álló csap. A nyolc láb mindegyike letörött, kettő egymás melletti a palást aljának vonalában tört le, a többi legfeljebb 0,2 cm hosszan maradt meg (3 rövid fog valószínűleg eredetileg is rövid volt). Belső felületén csak apró egyenetlenségek, középen a nyelv felfüggesztésére szolgáló, a palásthöz forrasztott vékony, íves rézhuzal.

Átm.: 3,4 cm; m.: 2,3 cm; fül h.: 1,3 cm; fül sz.: 1,2 cm; anyag v.: 0,2 cm; címerek száma: 4; mezők átmérője: 1,2–1,3 cm.

Lelőhely és középkori településnév: ismeretlen.

Órzási hely: Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Tár, Középkori Ötvösgyűjtemény, ltsz. 61.2189.C.¹⁷

¹⁶ SCHLISZKA 2017, 106, Kat. G.206, XVII. t. G.206.

¹⁷ LOVAG 1999, 107, Kat. 296, 241, 296. kép.

A TÁRGYAK ÉRTÉKELÉSE

KUTATÁSTÖRTÉNET

Az első nürnbergi csengőt tudomásom szerint pontosan negyedszázada közölték először a Kárpát-medencéből, a Magyar Nemzeti Múzeum régi anyagából, ismeretlen lelőhelyről.¹⁸ Az azóta eltelt időben mindössze további két példányt publikáltak, 2008-ban Székelykeresztúrról,¹⁹ majd 2011-ben Somogyvárról.²⁰

Gyűjtésem során további négy újabb tárgyat sikerült azonosítanom, közülük azonban kettőnek ismeretlen a lelőhelye. A Tolna megyei Pusztahencsén 2000 körül, a Pest megyei Bugyi határában pedig 2020-ban került elő fémkeresőzés során egy-egy újabb, közöletlen példány. Két nürnbergi csengőt tartalmazott a 2001-ben Kaposváron lefoglalt, a Dél-Dunántúl (Baranya, Somogy és Tolna megyék, illetve a Balaton környéke) területén illegális fémkeresőzéssel gyűjtött anyag is.²¹ Ezeket Schliszka Borbála írta le a gyűjtemény gombjait feldolgozó 2017-es szakdolgozatában, a székelykeresztúri darab ismeretében helyesen határozva meg funkciójukat és korukat.²² A Kárpát-medencéből eddig ismertté vált nürnbergi csengők kis száma valószínűleg nem kutatástörténeti okokkal magyarázható, hanem a késő középkorban sem lehettek mindennapi használati tárgyak.

Hasonló tárgyakat külföldről főleg gyűjteményekben fennmaradt, eredeti állapotban német nyelvterületről, illetve fémkeresős leletek formájában Angliából ismerünk. Nyeles, kosárba szerelt misecsengőket őriz a bázeli Münster kincstára,²³ nagyobb, fonott drótkeretbe szerelt, négy csengővel ellátott (de hiányzó nyelvű) csengőegyüttest pedig a németországi Güstrow kastélymúzeuma (7. ábra).²⁴ Az angol fémkeresős leletek digitális adatbázisa tucatnyi Nürnberg-címeres csengőt tartalmaz, téves keltezéssel. Ezekből itt csak egyet mutatok be (8. ábra). E tárgyak többségének kivitelezése és állapota a magyarországi leletekéhez hasonló: színük a magas óntartalomtól gyakran ezüstös, palástjukon általában négy címer látható, hosszú „karmaik” letörtek, nyelvük hiányzik.²⁵ A hasonló belga (MEDEA, Metaal-detectie en Archeologie), dán (DIME, Digitale

7. ábra. Az egykori rostocki ciszterci apácakolostor kosaras csengője. (Forrás: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:G%C3%BCstrow_Schlossmuseum_-_Messschelle.jpg)
Fig. 7. Altar bell (four small bells) from the one-time Cistercian nunnery at Rostock. (Source: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:G%C3%BCstrow_Schlossmuseum_-_Messschelle.jpg)

¹⁸ LOVAG 1999, 107, Kat. 296, 241, 296. kép.

¹⁹ BENKŐ – SZÉKELY 2008, 144, 147, 148, 40. kép 1.

²⁰ BAKAY 2011, 507, 508, 2177. kép, 509–510.

²¹ MRÁV – SZABÓ 2006, 25.

²² SCHLISZKA 2017, 39–40, 106, Kat. G.205–206, XVII. t. G.205–206.

²³ HUSBAND 2001, 82, 83, Kat. 26; MÜLLER 2002, 84, Kat. 19, 466, Kat. 19.

²⁴ HEGNER 1983, 28, Kat. 189, 72, Abb. 36; MÜLLER 2002, 85, Kat. 20, 466, Kat. 20.

²⁵ BERK-840C9D (1270–1350); BH-C3A182 (1270–1350); IOW-D712F1 (1297–1307); KENT-E0ED48 (1250–1350); LVPL-6F9C5B (1272–1400); NARC-7ADFB7 (1272–1300); NLM-FE7B62 (1250–1350); SF-A43191 (1297–1307); SF-BC7AB1 (1297–1307); SOM-AF84B6 (1297–1307); SOM-AF84B6 (1272–1300); SOMDOR-0B1D95 (1297–1307); WILT-397A82 (1250–1350); YORYM-CF8386 (1270–1350).

8. ábra. Egy angliai fémkeresős lelet. (Fotó: Somerset County Council, Laura Burnett; forrás: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Medieval_bell_\[FindID_423432\].jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Medieval_bell_[FindID_423432].jpg))

Fig. 8. Metal-detector find from England. (Photograph: Somerset County Council, Laura Burnett; source: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Medieval_bell_\[FindID_423432\].jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Medieval_bell_[FindID_423432].jpg))

Metaldetektorfund), holland (Portable Antiquities of the Netherlands) és skót (Treasure Trove) fémdetektoros adatbázisokban meglepő módon ugyanakkor nem találtam nürnbergi csengőket.

KELTEZÉS

Német nyelvterületen szerencsés módon jól keltezett, eredeti szerelvényeikkel együtt megmaradt misecsengők is ismertek. A bázeli katedrálisban őrzött négy, nyeles misecsengő 1477-ben még nem volt leltárban, de 1511-ben már feltüntették őket.²⁶ A tárgyak készítési ideje így a 15–16. század fordulójára, 1500 körülre tehető.

Lovag Zsuzsa a Magyar Nemzeti Múzeumban őrzött darabot kérdőjelesen még a 15. századra keltezte.²⁷ Benkő Elek a külföldi szakirodalom alapján 1500 körüli időre helyezte a székykeresztúri példány korát.²⁸ A keltezést a somogyvári bencés apátság déli, nagy árkából előkerült darab lelőkörményei is megerősítik, mert az árkot egy 1523-as érme keltezi (bár e példány esetében a nürnbergi címer hiányában kérdéses, hogy ez a tárgy is a bajor városban készült-e).²⁹

²⁶ HUSBAND 2001, 82, 83, Kat. 26.

²⁷ LOVAG 1999, 107, Kat. 296.

²⁸ BENKŐ – SZÉKELY 2008, 147.

²⁹ BAKAY 2011, 509.

Furcsa módon Angliában az internetes fémkeresős adatbázisba feltöltött Nürnberg-címeres csengőket valós koruknál nagyjából kétszáz évvel korábbra (1250 és 1400 közé) keltezték, tévesen értelmezve a tárgyakon elhelyezett címet. Helen Geake összefoglalója szerint egyes feltevések szerint a hasított pajzsmező jobb oldalán látható sas Edmund Cornwall, Cornwall második grófja (1249–1300) címeréből való, a bal mező három harántpólyája pedig felesége, Margaret de Clare címeréből, s miután 1272-ben házasodtak össze, így a csengőket is ezen időpont utánra keltezik.³⁰

ANYAG, KIALAKÍTÁS, DÍSZÍTÉS

A tárgyak – amennyire a publikációkból és kézbevétele során megállapítható volt – magas óntartalmú bronzból készültek, ennek köszönhetően felületük többnyire fényes, csak az egyik dél-dunántúli példány bronzszínű a kevesebb ón miatt. Feltűnő a csengők függesztőfüleinek elnagyolt kialakítása, amit az magyaráz, hogy kosárba (a később említendő rostocki példányból kiindulva S alakú rézkampóra) akasztva, lényegében eltakarva használták őket, így nem volt szükség alaposabb megmunkálásukra.³¹

A csengők formája kapcsán szólni kell még a palástok aljáról lelógó, a csengők gömbölyded formáját követő, karomszerű „fogakról”, amelyek – minthogy nem csörgőkről, hanem nyelvvel, ütővel ellátott csengőkről van szó – csak díszítésre szolgáltak, nem volt feladatuk az ütő kiesésének megakadályozása. A gyűjteményekben fennmaradt darabok egy részén négy, illetve nyolc ilyen kis karom látható. Négy karom van a güstrowi (eredetileg rostocki) kosaras csengő négy csengőjének egyikén (a többi három fogai a palást alján érnek véget, és a képek alapján eldönthetetlen, hogy ezek eredetileg így készültek-e, vagy utólagos törések, kopások következményei), nyolc pedig mind a négy bázeli példányon. A hazai leleteken nem maradt meg eredeti hosszában egyetlen hosszú karom sem, így nem tudjuk megállapítani, hogy melyiknek hány hosszú karma volt eredetileg.

A német nyelvű kutatás számára nem volt kérdéses, hogy a csengőkön látható címer Nürnberg város címerével azonos. A kisszámú magyar közlés is így értelmezte őket, hiszen a késő középkori európai bronzművesség egyik fellegvárának számító város címere más tárgyakról is ismert. Erdélyből Csíkszentmárton és Csíkszenttamás 1495-ben öntött harangján is szerepel Nürnberg címere,³² de feltűnik posztóplombákon,³³ vagy akár ostyasütővasakon is.³⁴ A csengőket vörösrézöntők (*Rothscmiede*) készítették, akik a 14. század második felétől váltak Nürnberg iparának meghatározóivá.³⁵

A címereknek helyet adó kerek mezők száma hat esetben állapítható meg. Egy kivételével négy ilyen mező díszíti a csengőket, csupán a pusztahencsei példányra helyeztek eggyel kevesebbet.

A hazai anyagból ismert hét, azonos formájú és kialakítású csengő közül mindössze egyetlen példányt nem Nürnberg címerei díszítenek. A somogyvári apátság mellett előkerült darabon a négy kerek mezőben, lépő helyzetű, nyitott szájú, kiöltött nyelvű, felcsapott farkú négylábú állatok láthatók, amelyeket a feltáró „oroszlánra hasonlító, meseszerű állatfigurákként” értékelt. Az ábrázolások a tárgy egyházi funkciója miatt véleményem szerint oroszlánként vagy inkább párducként azonosíthatók, és valószínűleg Krisztusra (az oroszlán esetében a feltámadásra is) utalnak.³⁶ Hasonlóan – kinyújtott nyelvvel, szőrösomós lábbal, visszakunorodó farkkal –,

³⁰ GEAKE 2016, Other cast copper-alloy bells.

³¹ A Nemzeti Múzeum ismeretlen lelőhelyű csengőjének felső részén Lovag Zsuzsa szerint „levéldíszítés” látható (LOVAG 1999, 107), véleményem szerint azonban csak öntési hibából eredő anyag-kitüremkedésekről van szó.

³² BENKŐ 2001, 11, 44. jegyzet; BENKŐ 2002, 250–251, 474, 475, 154. kép.

³³ MORDOVIN 2018, 295–296, Kat. 074–076.

³⁴ NAGYBÁKAY 1988, 199, 218.

³⁵ A nürnbergi vörösrézöntőkre: WIXOM 1986, 76–77.

³⁶ *Állatszimbólumtár* 2019, 243–249 (oroszlán), 255–258 (párduc).

9. ábra. A nürnbergi csengők elterjedése a középkori Magyarországon. (Alaptérkép: Google Earth, rajz: K. Németh András). Jelkulcs: ■: ismert lelőhely, ○: ismeretlen lelőhely.

Fig. 9. Locations in Medieval Hungary (i.e. the Carpathian Basin) where Nuremberg bells have been discovered. (Map: Google Earth, drawing: András K. Németh. Key: ■: known site, ○: unknown site)

de a somogyvári példánytól eltérően sörénnyel megjelenített oroslánok láthatók (övveretről átvéve) például erdélyi gótikus harangokon.³⁷

FUNKCIÓ

A sajátos alakú nürnbergi csengőket – minthogy kis méretű fülük alkalmatlan volt nyél nélkül való használatra – drótkosárba foglalták és nyélre szerelték őket.³⁸ A gyűjteményekben fennmaradt, Nürnberg-címeres csengők egyházi használatban voltak: a bázeliakat a helyi katedrálisban, a Güstrowban őrzött példányt pedig az egykori rostocki ciszterci apáca kolostorban használták.³⁹

Az oltárcsengők templomi használata a misézéshez kötődik, ezért nevezik őket misecsengőknek is. Liturgiátörténeti adatok szerint először az úrfelmutatás során, a szentostya felmutatásakor a 12. századtól kezdtek csengőt használni, hogy ezzel is jelezzenek a (távolabb álló) híveknek.⁴⁰ Később Sanctus, áldozás, felajánlás és Agnus Dei alkalmával is csengettek.⁴¹

³⁷ BENKÓ 2002, 437, 54. kép.

³⁸ MÜLLER 2002, 83.

³⁹ MÜLLER 2002, 466, Kat. 19–20.

⁴⁰ PÉTERY 1946, 126.

⁴¹ VÁRNAGY 1999, 328; LOVAG 2018, 435–436.

A bázeli katedrálisban őrzött négy, nyeles csengőt az 1511-es 1525-ös leltár *cymbal (tintinnabulum)* néven említi, ami alatt a 16. században kifejezetten a nyeles, kosárkába szerelt, „karmos” csengőket értették. Bár a leltárok szerint e kézi csengőknek Úrnapján különleges szerep jutott, krónikás adatok alapján mindenféle misén és körmeneten is használták őket.⁴²

A csengők természetesen világi környezetben is előfordulhattak, hiszen csörgőkre, csörgőgombokra, csengőkre szükség lehetett gyermekek vagy háziállatok mozgásának felügyeletéhez, különböző szertartásokhoz, vagy akár értékes tárgyak őrzéséhez is, nem beszélve a játékok vagy a szánok körüli használatról.⁴³ Igaz ugyanakkor, hogy az itt bemutatott, öntött csengők – nagyobb súlyuk miatt – nem voltak alkalmasak az összes említett célra. A lehetséges – és mint látni fogjuk, régészeti is valószínűsíthető, bár bizonyára ritkább – világi használatra való tekintettel a tanulmányban tudatosan a *nürnbergi csengő* kifejezést használom a funkcióra utaló *nürnbergi misecsengő* helyett.

A TÁRGYAK LELŐHELYE ÉS HASZNÁLATI HELYE

A négy, ismert lelőhelyű tárgy közül csak kettő származik ásatásból: a somogyvári darab az ottani bencés apátság, a székelykeresztúri pedig egy késő középkori nemesi udvarház feltárásán bukkant fel. Utóbbi kapcsán nehezen gondolhatnánk egyházi funkcióra,⁴⁴ míg a somogyvári példány kapcsán kézenfekvőnek látszik, hogy a csengő egykor az apátság felszerelési tárgyai közé tartozott.

Nehezebb a megítélése a két, fémkeresős kutatás során felbukkant tárgynak. A Bugyi határában talált csengő egy gazdag késő középkori falu területéről, a templomtól kb. 140 méterre került elő, a pusztahencsei példány pedig elmondás alapján szintén a templom közeléből. E két tárgyról – a faluhelyeken azonosított más, világi jellegű épület hiányában – talán feltételezhető, hogy egykor szintén a templomban használták őket. Sajnos a tárgyak csaknem fele részének, három darabnak nem ismert a lelőhelye, így következtetéseinkbe a kontextus hiánya miatt ezeket nem tudjuk bevonni.

A tárgyak elterjedési térképe alapján annyit kijelenthetünk, hogy a székelykeresztúri darab jelentősen kitágítja a tárgytypus elterjedési körét, hiszen jelzi, hogy a Kárpát-medence központi területei mellett távolabbi vidékeken is várható a felbukkanásuk (9. ábra).

E ritka tárgyak előkerülése Somogyváron az apátság, Székelykeresztúron a nemesi kúria, a bugyi példány esetében pedig a lelőhely gazdag leletanyaga miatt nem meglepő. A pusztahencsei lelőhely egyelőre átlagos középkori faluhelynek látszik, de talán ez is mutatja, hogy a kereskedelem (vagy akár egy eddig ismeretlen, gazdag birtokos vagy kegyúr) révén bárhová eljuthatott ez a tárgytypus. A jövőben minden egyes tárgy publikálásával módosulhat az itt felvázolt hiányos kép a nürnbergi csengőkről.

IRODALOM

Allatszimbólumtár 2019

BAKAY 2011

Allatszimbólumtár A–Z. Szerk.: Vigh Éva. Budapest 2019.

BAKAY Kornél: *Somogyvár. Szent Egyed-monostor. A somogyvári bencés apátság és védműveinek régészeti feltárása 1972–2009*. Budapest 2011.

⁴² HUSBAND 2001, 82. A középkori oltárcsengőkre részletesen: BRAUN 1932, 572–580; *Glossarium artis* 1992, 47–48.

⁴³ Ezekre számos példa: MÜLLER 2002, 83–84; SCHLISZKA 2017, 52–55.

⁴⁴ Székelykeresztúr plébániatemploma kb. 600 méterre északkeletre feküdt a feltárt kúriától. Vö. BENKŐ 1992, 150, 15. kép. 1a (R. k. plébániatemplom) és 1g (Iskola u. 27. – 1. számú Általános Iskola) lelőhelyek.

- BENKŐ 1992 BENKŐ Elek: *A középkori Keresztúr-szék régészeti topográfiája* (Die archäologische Topographie des mittelalterlichen Stuhles Keresztúr). *Varia Archaeologica Hungarica* 5. Budapest 1992.
- BENKŐ 2001 BENKŐ Elek: A bardoci harang. *Erdővidéki Lapok. Helytörténeti, helyrajzi és néprajzi folyóirat* II:4 (6) (2001. december) 6–11.
- BENKŐ 2002 BENKŐ Elek: *Erdély középkori harangjai és bronz keresztelőmedencéi* (Medieval Bells and Bronze Baptismal Fonts of Transylvania). Budapest – Kolozsvár 2002.
- BENKŐ – SZÉKELY 2008 BENKŐ Elek – SZÉKELY Attila: *Középkori udvarház és nemesség a Székelyföldön* (Medieval Manor Houses and Nobility in the Székler Land in Eastern Transylvania). Budapest 2008.
- BRAUN 1932 BRAUN, Joseph: *Das christliche Altargerät in seinem Sein und in seiner Entwicklung*. München 1932.
- ENGEL 2020 ENGEL Pál: *Magyarország a középkor végén. Digitális térkép és adatbázis a középkori Magyar Királyság településeiről* (Hungary in the Late Middle Ages. Digital Vector Map and Attaching Database about the Settlements and Landowners of Medieval Hungary). Budapest 2020.
- GEAKE 2016 GEAKE, Helen: *Bells*. Portable Antiquities Scheme, <https://finds.org.uk> (2016. 06. 30.)
<https://finds.org.uk/counties/findsrecordingguides/tag/openwork/> (megtekintés: 2024. 01. 06.)
- Glossarium artis* 1992 *Glossarium artis. Band 2: Kirchengerate, Kreuze und Reliquiare der Christlichen Kirchen. Dreisprachiges Wörterbuch der Kunst*. Hrsg.: Huber, Rudolf – Rieth, Renate. München – London – New York – Paris 1992.
- HEGNER 1983 HEGNER, Kristina: *Mittelalterliche Kunst. Band 2. Kleinkunst, Kunsthandwerk*. Schwerin 1983.
- HUSBAND 2001 HUSBAND, Timothy (with contributions of Chapuis, Julien): *The Treasury of Basel Cathedral*. New York 2001.
- K. NÉMETH 2015 K. NÉMETH András: *A középkori Tolna megye templomai* (The Medieval Churches of Tolna County). Szekszárd 2015.
- K. NÉMETH 2022 K. NÉMETH András: *Közösség, régészet, örökség – A közösségi régészet eredményei Tolna megyében. Kiállításismertető* (Community, archaeology, heritage. The results of community archaeology in Tolna county. Exhibition review). *Magyar Régészet – Online* 11:1 (2022) 90–93.
- LOVAG 1999 LOVAG, Zsuzsa: *Mittelalterliche Bronzegegenstände des Ungarischen Nationalmuseums*. *Catalogici Musei Nationalis Hungarici. Seria Archaeologica* 3. Budapest 1999.
- LOVAG 2018 LOVAG Zsuzsa: *A liturgia felszerelési tárgyai – klenodikumok és paramentumok*. In: *A liturgikus művészet kézikönyve*. Szerk.: Szakács Béla Zsolt. Budapest 2018, 406–464.
- MORDOVIN 2018 MORDOVIN Maxim: *Textilvoégek védjegyei. A textilkereskedelem régészeti emlékei a Magyar Királyság területén*. Magyar Történelmi Emlékek. Adattárak. Budapest 2018.

- MRÁV – SZABÓ 2006 MRÁV Zsolt – SZABÓ Ádám: Rongál-e a kincsvadász? Egy per és egy ítélet tanulságai (Does the treasure hunter cause damage. The conclusions of a legal action and the sentence). *Magyar Múzeumok* 12:2 (2006) 25–26.
- MÜLLER 2002 MÜLLER, Heidi A.: "Tand" und Nürnberger Waren. In: *Quasi centrum Europae. Europa kauft in Nürnberg 1400–1800*. Hrsg.: Maué, Hermann – Eser, Thomas – Hauschke, Sven – Stolzenberger, Jana. Nürnberg 2002, 72–95.
- NAGYBÁKAY 1988 NAGYBÁKAY Péter: Címeres ostyasütővasak a Nemzeti Múzeumban a 15–16. századból (Mit Wappen Versehene Waffeisen im Ungarischen Nationalmuseum aus dem 15–16. Jahrhundert). *Folia Archaeologica* 39 (1988) 195–226.
- PÉTERY 1946 PÉTERY József: *A szentmise története*. Vác [1946²].
- RÁCZ 2020 RÁCZ Tibor: *Jelentés terepbejárásról. Bugyi, Kálmán-domb, MOL 3, 41243 lh. Kézirat 2020. Ferenczy Múzeumi Centrum adattára A/739/2023.*
- SCHLISZKA 2017 SCHLISZKA Borbála: *Középkori és kora újkori gombok és hajtűk a Magyar Nemzeti Múzeum Gyűjteményéből*. Szakdolgozat. Eötvös Loránd Tudományegyetem BTK. Kézirat. Budapest 2017.
- SZÉKELY 1999 SZÉKELY Attila: Mátyás király korabeli udvarház Székelykeresztúron. In: *Udvarhelyi Híradó Kalendárium – Az Udvarhelyi Híradó független információs lap évkönyve*. Szerk.: Pintér D. István. Székelyudvarhely 1999, 138.
- VÁRNAGY 1999 VÁRNAGY Antal: *Liturgika. Szerartástan. Az egyház nyilvános istentisztelete*. Abaliget 1999.
- WIXOM 1986 WIXOM, William D.: The art of Nuremberg brass work. In: *Gothic and Renaissance Art in Nuremberg 1300–1550*. Ed.: Schulz, Ellen. New York – Nuremberg – Munich 1986, 75–80.

SMALL BELLS FROM NUREMBERG IN LATE MEDIEVAL HUNGARY

András K. Németh

The study deals with a type of artefact hitherto counting as a rarity on the territory of Medieval Hungary, namely small bells cast from bronze with a high lead content that are decorated in most cases with four coats of arms of Nuremberg. The first such artefact found in Hungary was published only twenty-five years ago; and so far the author has collected together a total of seven such bells from different locations in the Carpathian Basin.

Accurately dated and still with their original appurtenances, small bells of this kind are quite common in the German-speaking lands. From these territories we know that Nuremberg bells, which were distinctively shaped, were – inasmuch as they had small crown parts – unsuitable for use without handles; and that they were hung from metal frames supplied with handles. Sometimes a single bell was hung from a frame with a handle, and sometimes a number of bells were. In Basel Cathedral, four altar bells (Sanctus bells) with handles are preserved; and from the one-time Cistercian nunnery in Rostock an altar bell survives that consists of four small bells on a frame

supplied with a handle. As regards their time of production, all these artefacts are datable to the turn of the 16th century.

Of the seven artefacts presented, four have a provenance that is known, although just two of these were recovered from the earth. The piece from Somogyvár came to light during excavation work at the Benedictine abbey there, while the one from Székelykeresztúr (Cristuru Secuiesc, Romania) was recovered during excavations at a late medieval manor house belonging to nobility. The last-mentioned example indicates that such artefacts may have been used not just in ecclesiastical settings. The assessment of the two artefacts found by means of metal detectors during documented excavations is more difficult: the bell found on the outskirts of Bugyi came to light on the site of what was in the Late Middle Ages a prosperous village; it was found approximately 140 metres from the church. The example from Pusztahencse was likewise discovered near to that settlement's church. Accordingly, it may be assumed, perhaps, that these bells might have been used in the churches mentioned. Unfortunately, the places where three of the artefacts in question were found are unknown; they make up almost half of the author's sample.

The finding of the Székelykeresztúr piece significantly broadens the area across which such artefacts have come to light, and indicates that their discovery can be expected not simply in central territories in the Carpathian Basin, but in more distant ones, too.

The coming to light of these rare artefacts is unsurprising given the richness of finds recovered along with them, at the abbey at Somogyvár, at the manor house at Székelykeresztúr, and on the site of the prosperous village site at Bugyi. The Pusztahencse location currently seems suggestive of an average medieval village, but the find there may show that artefacts of this type could end up anywhere, by way of commerce (or even a wealthy property owner or liege lord so far unknown).

BENKŐ ELEK, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja, a HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont Régészeti Intézetének kutatóprofesszora 2024 augusztusában tölti be 70. életévét. Benkő Elek tudományos tevékenységét mindenkor az igényesség, a sokoldalú érdeklődés és a friss irányzatok megismerésére, az eredmények összegzésére való törekvés jellemzi, szemléletét jól tükrözik Madách Imrének a kötet mottójául választott szavai. A jeles alkalomból barátai, kollégái, tisztelői e tanulmánykötettel köszöntik az ünnepeltet.

ELEK BENKŐ, a full member of the Hungarian Academy of Sciences and a research professor at the Institute of Archaeology of the HUN-REN Research Centre for the Humanities, is set to celebrate his seventieth birthday in August 2024. His scientific work has at all times been characterised by intellectual rigour, wide-ranging interests, a desire to learn about new lines of enquiry, and efforts to summarise findings. Elek Benkő's approach is well reflected in the words of Imre Madách chosen as the motto of this book. This volume of studies has been made for him by friends, colleagues, and admirers, to celebrate the special occasion his birthday will represent.

HUN
REN

BÖLCSEZETTUDOMÁNYI
KUTATÓKÖZPONT
RÉGÉSZETI INTÉZET

MTA
Kiváló Kutatóhely

MTA

MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA

ARCHAEOLINGUA

